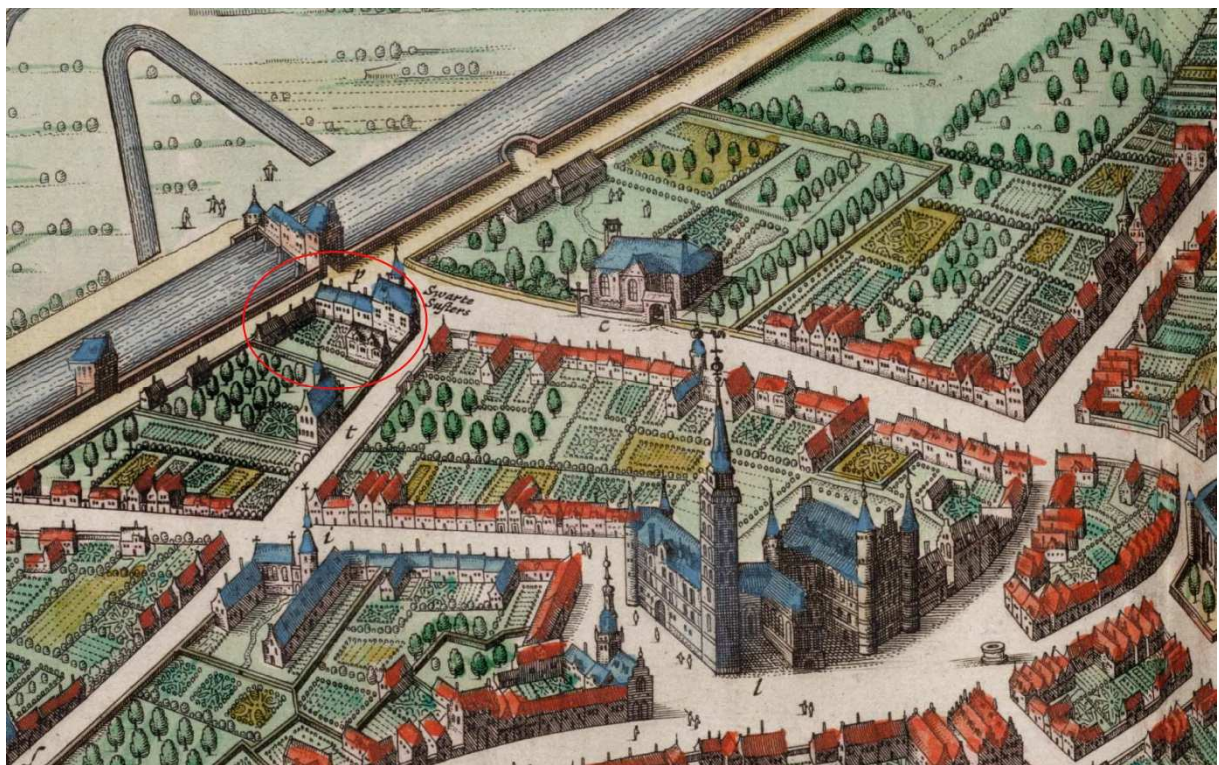

SOLVA

INTERGEMEENTELIJK SAMENWERKINGSVERBAND
VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN SOCIO-ECONOMISCHE EXPANSIE

AALST - PUPILLENSITE

BUREAUSTUDIE

Klinkenberg S. en Cherretté B.

ARCHEOLOGIE – RAPPORT 42

Colofon

Project:

Bureaustudie
Aalst “Pupillensite”

Opdrachtgever:

Stad Aalst/ AGSA
Grote Markt 3
9300 Aalst

Uitvoerder:

SOLVA
Intergemeentelijk samenwerkingsverband
voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie
Joseph Cardijnstraat 60
9420 Erpe-Mere

Sigrid Klinkenborg
Bart Cherretté (coördinatie)

Wettelijk Depotnummer:

D/2015/12.857/5

The logo for SOLVA features the word "SOLVA" in a bold, serif font. The letter "V" is stylized with a horizontal line extending to the right, ending in a slight curve, suggesting a landscape or a path.

Afbeelding voorblad: Detail van de kaart van Sanderus waarop het projectgebied is afgebakend. (Bron: www.kbr.be).

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	3
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksopdracht	6
3. Afbakening en omschrijving van de geplande werken	7
4. Topografische, landschappelijke en bodemkundige situering	8
5. Historische en Archeologische situering	9
5.1. Historische situering	9
5.1.1. Historische omkadering: de geschiedenis van Aalst op basis van historische, cartografische, toponymische en archeologische bronnen.....	9
5.1.2. Situering van het plangebied binnen het historisch kader.....	11
5.1.3. Conclusie met betrekking tot de bouwgeschiedenis van het projectgebied.....	16
5.2. Gekende archeologische sites o.b.v. de Centraal Archeologische Inventaris.....	19
5.2.1 Beschrijving gekende sites	19
5.2.2 Conclusie met betrekking tot het projectgebied.....	20
5.3. Historisch – cartografische documentatie van het projectgebied.....	21
5.3.1. Jacob van Deventer – Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II (ca 1550) (kbr)	21
5.3.2. Lodovico Guicciardini – Descrittione di tutti i Paesi Bassi (1581).....	22
5.3.3. Georg Braun, Frans Hogenberg en Abraham Hogenberg – Urbium praecipuarum totius mundi, liber quartus (1588).....	22
5.3.4. Antonius Sanderus – Flandria Illustrata: Aalst (1649) (kbr)	23
5.3.5. Philips De Deyn (1662)	24
5.3.6. Jozef Johan Frans Ferraris – Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik: Aalst (1771-1778) (geopunt.be).....	25
5.3.7. Atlas van de buurtwegen (ca 1845) (geopunt.be)	26
5.3.8. Philippe Chrétien Popp - Atlas cadastral parcellaire de la Belgique (1842-1879) (geopunt.be) ..	27
5.3.9. S.n., plan van de “Ecole des pupilles de l’Armée (ca. 1930) (bron: Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiewerken 1969-1988, Regie Der Gebouwen).....	28
5.3.10. Conclusie historisch kaartmateriaal	29
6. Gekende Bodemverstoringen	30
7. Samenvatting en aanbevelingen voor de geplande werken	34
7.1. Samenvatting bureaustudie	34
Pre-kloosterfase:.....	34
Vanaf eind 15 ^e eeuw:	34
7.2 Verwachting:	35
7.3 Aandachtspunten:.....	36
7.4. Overleg d.d. 19 maart 2015:.....	36
8. Bibliografie	38

1. INLEIDING

Stad Aalst wenst op de terreinen van de voormalige gebouwen van de Gerechtelijke Politie, gelegen tussen de Graanmarkt, Esplanadestraat en Peperstraat te Aalst ('Pupillensite') een (gedeeltelijke) nieuwbouw realiseren ten behoeve van de nieuwe hoofdbibliotheek en de academie voor podiumkunsten.

De 'Pupillensite' is gelegen binnen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling. Sinds het eerste kwart van de dertiende eeuw zijn deze terreinen opgenomen in de stad. Het projectgebied is gelegen langsheen de laatmiddeleeuwse stadsomwalling, nabij de Kapellepoort. Op de terreinen was sinds het laatste kwart van de vijftiende eeuw het klooster van de Zwarte Zusters gesitueerd. In 1880 zijn deze kloostergebouwen gesloopt. Ook de lokalen van de Sint-Sebastiaansgilde worden ter hoogte van het projectgebied gesitueerd.

Aangezien de huidige, negentiende-eeuwse bebouwing slechts een deel van het projectgebied beslaat, mag verwacht worden dat het oudere, archeologische bodemarchief binnen het projectgebied zeer goed bewaard is.

In functie van de verdere planvorming is het derhalve wenselijk om de consequenties ten aanzien van archeologisch onderzoek tijdig in te schatten. Stad Aalst vraagt SOLVA in een schrijven d.d. 18 december 2014 om deze consequenties volgens verschillende scenario's te willen inschatten door middel van een bureaustudie en archeologisch vooronderzoek. Zodoende kan deze informatie in de verdere planvorming mee in beschouwing genomen worden.

De aandacht gaat in het bijzonder uit naar volgende vragen:

- wat zijn de consequenties t.a.v. archeologisch (voor)onderzoek bij sloop tot op het maaiveld?
- wat zijn de consequenties t.a.v. archeologisch (voor)onderzoek van het al dan niet 'ontmuren' (verwijderen van funderingen en andere ondergrondse constructies) van de af te breken gebouwen?
- wat zijn de consequenties t.a.v. archeologisch (voor)onderzoek indien toch geopteerd wordt voor ondergrondse verdiepingen bij het nieuwbouwwolume?

Voorliggende bureaustudie maakt een eerste inschatting van het aanwezige archeologische potentieel van het projectgebied op basis van historische, archeologische en cartografische bronnen enerzijds, en de bestaande toestand anderzijds.

2. ONDERZOEKSOPDRACHT

Het projectgebied omvat het terrein van de voormalige gebouwen van de Gerechtelijke Politie, gelegen tussen de Graanmarkt, Esplanadestraat en Peperstraat te Aalst.

Tijdens de bureaustudie:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Worden de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren geïnventariseerd en geëvalueerd;
- Worden potentieel verstoorde zones in kaart gebracht (nutsleidingen,...);
- Wordt, voor zover mogelijk, een beschrijving gemaakt van de geplande werken, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

Volgende bronnen worden minstens geraadpleegd:

- Erfgoedinventarissen
- Historische kaarten en iconografie
- Gekende archeologische en historische waarden
- Bodemgebruik en topografie

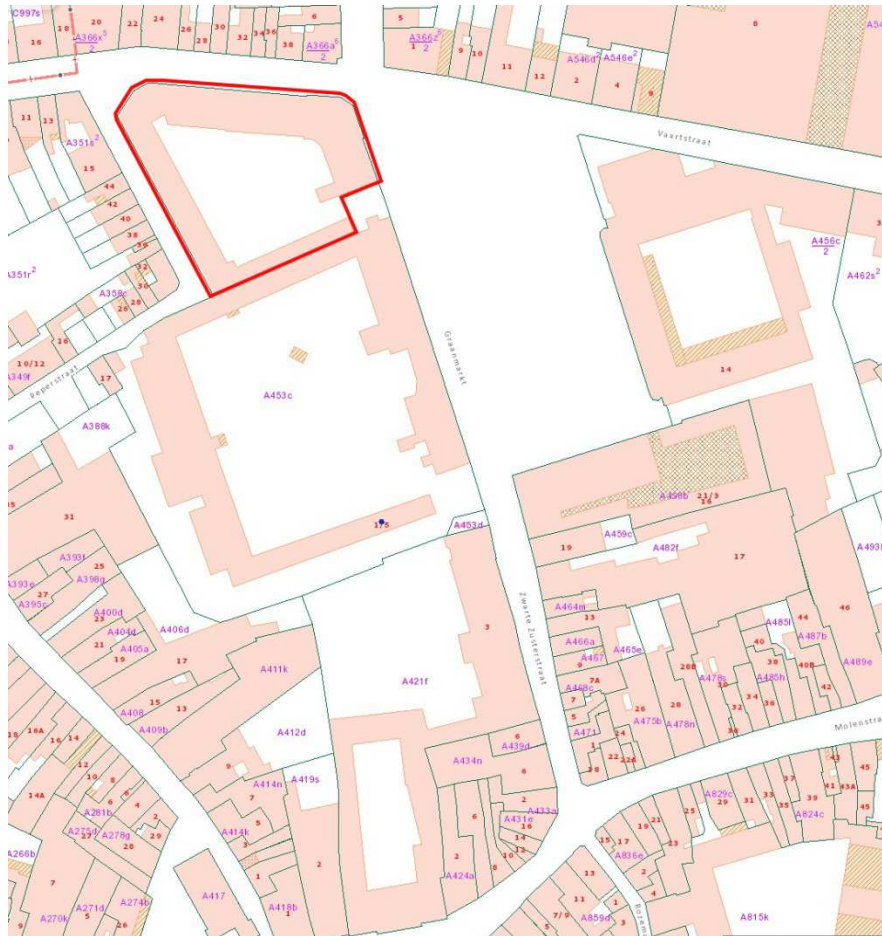
Om de impact van de toekomstige werkzaamheden op het archeologisch erfgoed vast te stellen wordt gebruik gemaakt van de meest recente gegevens die de opdrachtgever of ontwerper kan aanleveren, in dit geval.:

- Plannen van de huidige bebouwing
- Vlekkenplan

De historische kaarten en de resultaten van de analyses worden gegeoreferereerd en geprojecteerd op de actuele kadasterkaarten.

3. AFBAKENING EN OMSCHRIJVING VAN DE GEPLANDE WERKEN

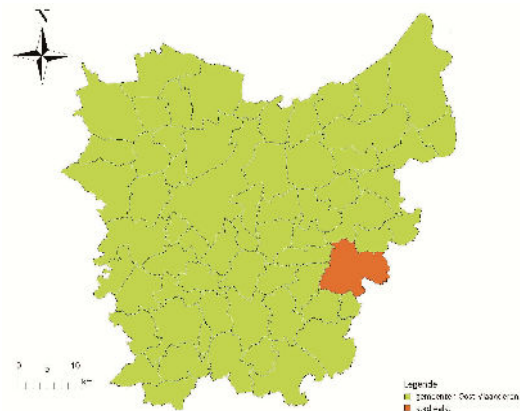
Het onderzoeksgebied betreft een gedeelte van de voormalige gebouwen van de Gerechtelijke Politie (Graanmarkt 1/5), gelegen tussen de Esplanadestraat, de Graanmarkt en de Peperstraat te Aalst(Fig. 1). Deze terreinen staan in de volksmond gekend als de Pupillenschool. Het te onderzoeken terrein beslaat enkel het noordelijke deel van deze Pupillensite. Stad Aalst plant op dit terrein de inrichting van een nieuwe hoofdbibliotheek en een academie voor podiumkunsten. Hiervoor zal een deel van de bestaande gebouwen afgebroken worden enerzijds en zal er een nieuwbouw worden opgericht anderzijds.

Figuur 1: afbakening van het onderzoeksgebied op het hedendaags kadaster

4. TOPOGRAFISCHE, LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE SITUERING

Aalst is gelegen in het oosten van de provincie Oost-Vlaanderen en bevindt zich in de Dendervallei (Fig. 2). De historische binnenstad is grotendeels te situeren op de linkeroever van de Dender. Dit gebied behoort tot de ecoregio van de Midden-Vlaamse overgangsgebieden, meer bepaald het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict. Ten zuidwesten hiervan situeert zich het Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict. Hierbij lopen verschillende heuvelruggen van het zuidwesten naar het noordoosten. Aalst bevindt zich op de overgang van het zandleemdistrict naar het lemig heuveldistrict.¹

Figuur 2: situering van Aalst in Oost-Vlaanderen

De middeleeuwse stad is ontstaan op de plaats waar één van de uitlopers van deze heuvels steil afdaalt naar de alluviale bedding van de Dender.² Tijdens de winter kwam de bedding van de Dender tot aan de rand van deze uitloper. Aan de zuidzijde begrenst de vallei van de Hoezebeek en de Siesegembeek het hoger gelegen deel. Het zuidelijke deel van deze uitloper bestaat uit de Hoezekouter die langzaam afloopt in noordoostelijke richting. Waarschijnlijk is de middeleeuwse Aalsterkouter, zoals vermeld in de bronnen, te situeren in dit noordoostelijk deel.³

Figuur 3: afbakening van het onderzoeksgebied op de topografische kaart (<http://www.gisoost.be/>)

¹ In't Ven & De Clercq 2005, pp. 21-23.

² In het huidige straatbeeld is nog een belangrijk hoogteverschil te merken tussen de Grote Markt en de Dender.

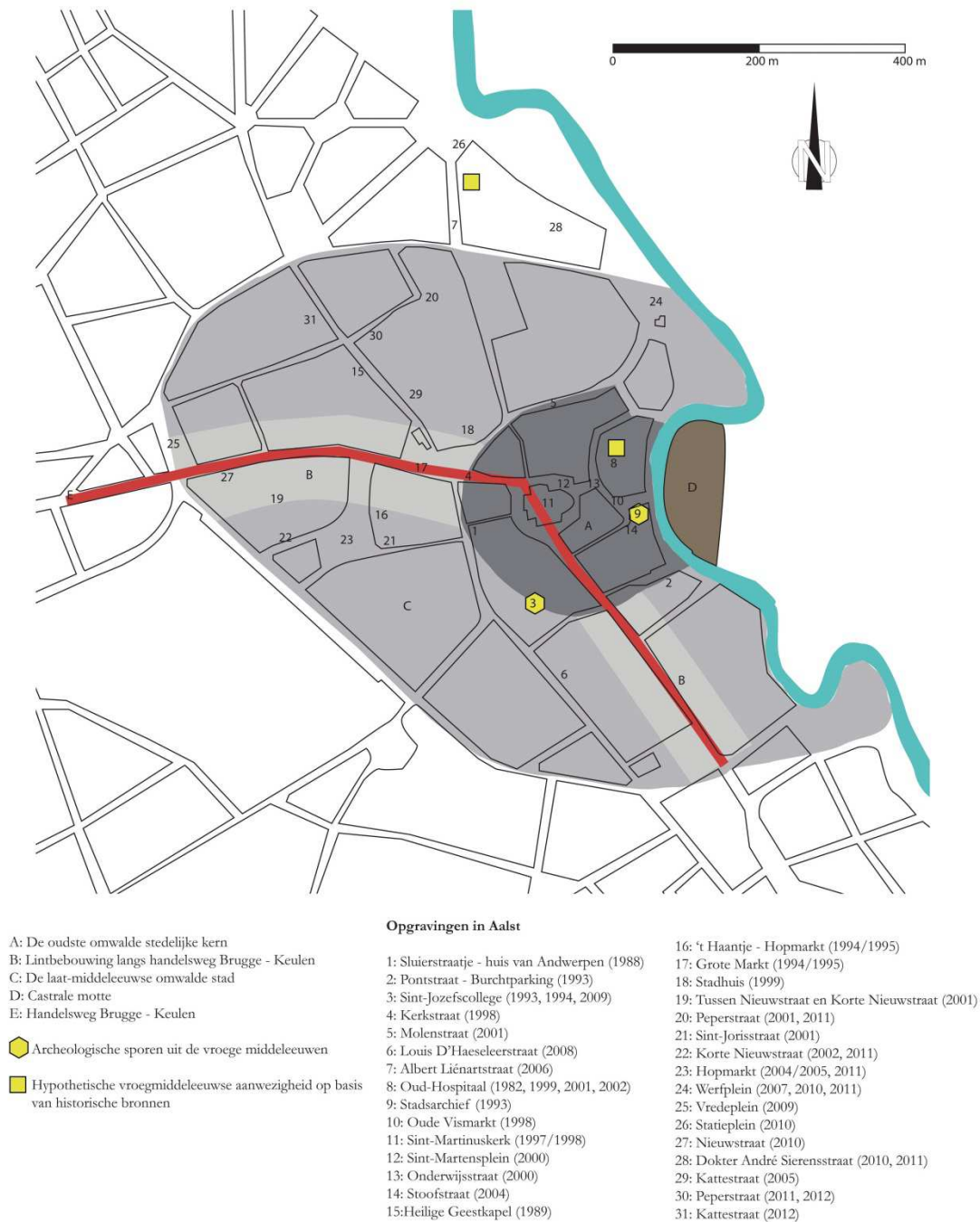
³ De Groote 2010, p.250.

5. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE SITUERING

5.1. Historische situering

5.1.1. Historische omkadering: de geschiedenis van Aalst op basis van historische, cartografische, toponymische en archeologische bronnen

Sinds het begin van de jaren '90 wordt in de historische binnenstad van Aalst op systematische wijze archeologisch onderzoek uitgevoerd (Fig. 4).

Figuur 4: Plan van Aalst met weergave van alle opgravingen (t.e.m. maart 2014) en aanduiding van de stadsontwikkeling

De archeologische activiteiten te Aalst hebben steeds veel aandacht opgebracht voor de middeleeuwse stadsontwikkeling. Het onderzoek naar het ontstaan en de (pre)stedelijke ontwikkeling van Aalst werd omkaderd door een hypothetisch model dat destijds door Dirk Callebaut (toenmalige NDO, Nationale Dienst voor Opgraving) werd opgesteld, op basis van een confrontatie van historische, cartografische en toponymische bronnen.⁴ Volgens dit model ontwikkelde zich rond een Karolingische curtis (Villa Alost) een prestedelijke kern die in de volle middeleeuwen omwijd werd. Deze in oorsprong D-vormige omwalling die aansloot op de Dender, zou volgens het model van Callebaut op een bepaald ogenblik naar het zuiden toe uitgebreid worden. Deze uitbreiding, parallel aan de Dender, heeft de Pontstraat als centrale as. Vermoedelijk ten laatste in het eerste kwart van de 13de eeuw zou de stad nogmaals uitbreiden. Het zou tenslotte nog tot de 19de eeuw duren vooraleer Aalst buiten deze laatmiddeleeuwse omwalling zou uitgroeien.

Callebaut gaf rond dezelfde periode het startsein voor archeologisch onderzoek in Aalst, wat meteen de mogelijkheid bood het hypothetische model te toetsen aan de archeologische gegevens.⁵ In de jaren die hierop volgden, is dit thema een belangrijk aandachtspunt gebleven bij diverse onderzoeken die in de Aalsterse binnenstad werden gevoerd.

Een geactualiseerde visie op de stadsontwikkeling, van de hand van Koen De Groote, en met een aantal belangrijke aanpassingen ten opzichte van het model van Callebaut, is te vinden in het *Festschrift* "Exchanging Medieval Material Culture" ter ere van Frans Verhaeghe.⁶ In dit artikel komt duidelijk naar voor dat de lokalisering van de Villa Alost, op basis van de latere vermelding van de term Zelhof bij de stichting van het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal in de 13de eeuw, moet genuanceerd worden. Zo bleek uit opgravingen op deze plaats dat de helft van de oppervlakte van dit hospitaal zich bevindt in de winterbedding van de Dender. Op basis van de archeologische gegevens is de ophoging ervan te plaatsen in de loop van de 12de eeuw. Ook het ontbreken van Karolingische vondsten spreekt een strikte lokalisering van de Villa Alost op deze plaats tegen. Integendeel, een beetje verder, ter hoogte van de Oude Vismarkt zijn enkele sporen uit de Karolingische en zelfs de Merovingische periode aangetroffen.⁷ Ook bij opgravingen op de speelplaats van het Sint-Jozefscollege kwamen in 2009 Merovingische houtbouwsporen aan het licht. Voor de identificatie van de Villa Alost komt dus een veel ruimer gebied dan oorspronkelijk gedacht in aanmerking en de oorsprong ervan gaat bovendien veel verder terug in de tijd.⁸ Het is pas na 1050 dat de stadswording op gang trekt onder invloed van verschillende factoren. In de eerste plaats speelt de locatie van Aalst, gelegen aan de kruising van de oude handelsroute Brugge-Keulen en de Dender, een belangrijke rol. Ook de aanwezigheid van een nieuwe heer zal vanaf 1050 een grote invloed hebben. Op dat ogenblik veroverde de Graaf van Vlaanderen immers het noordelijk landgedeelte tussen Schelde en Dender. Aalst neemt de functie van zetel van het nieuwe burggraafschap, het latere Land van Aalst, op en de nieuwe burggraaf start met de bouw van een motte. Een combinatie van de vorige factoren zorgt voor de aantrekking van handelaars en ambachtslui die de stad in wording een nieuwe impuls geven. Deze fase verloopt zeer snel en in de loop van de tweede helft van de 11de eeuw start de bouw van de eerste D-vormige stadsomwalling. Op dit ogenblik begint de echte stadsontwikkeling.⁹ De hypothese van een uitbreiding van deze eerste omwalling naar het zuiden zoals D. Callebaut suggereerde, lijkt bij opgravingen in 2008 in de Louis D'Haeseleerstraat tegengesproken te worden. Nergens op het vermoede tracé waren hiervoor aanwijzingen te vinden.¹⁰ De herorganisatie van

4 Callebaut 1983a

5 Callebaut 1983b en 1983c

6 De Groote 2010, pp. 249-266.

7 De Groote 2010, p. 253.

8 De Groote, Moens & Ameels 2010, p.44-45.

9 De Groote 2010, pp. 254-259.

10 De Groote & Moens 2009, p. 120-122.

de zone rond de Oude Vismarkt, met onder andere de opvulling van een deel van de winterbedding van de Dender, in de tweede helft van de 12de eeuw en de bouw van de tweede omwalling vormen het sluitstuk van de stedelijke ontwikkeling.¹¹ De bouw van deze tweede omwalling, gesitueerd op de zogenaamde ‘Wallenring’, is dankzij een archeologisch onderzoek van SOLVA op het Vredeplein in 2009 te plaatsen in het eerste kwart van de 13de eeuw.¹²

5.1.2. Situering van het plangebied binnen het historisch kader

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de laatmiddeleeuwse stad. Het is gelegen langs de tweede stadsomwalling, ter hoogte van de Kapellestraatpoort. Vanaf de 13de eeuw maakt het terrein dus deel uit van de verdere stadsontwikkeling, hoewel de precieze bestemming niet steeds kon achterhaald worden. Op basis van historische bronnen en de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed konden enkele belangrijke elementen in verband met de geschiedenis van het terrein opgelist worden. We beperken onderstaand overzicht tot de voornaamste gegevens met betrekking tot het projectgebied, of de onmiddellijke nabijheid ervan.

5.1.2.1 Familie de Proost

De familie de Proost was een geslacht met vrij veel aanzien in de 14de en 15de eeuw. Verscheidene telgen van deze familie bekleedden belangrijke posten, zowel binnen als buiten Aalst. Van ene Adam de Proo(f)st, schepen in 1395, is geweten dat hij een **boomgaard** bezat, gelegen langs de Peperstraat¹³ en palend aan de eigendom van de Sint-Sebastiaansgilde (cfr. Infra).

Een meer uitgebreide beschrijving van het domein krijgen we in 1475, wanneer zijn zoon Jan de Proost, ontvanger en schepen en tevens heer van Eertbrugge en Schellebelle, samen met zijn echtgenote Alexandrina van Steeland, de grond schenkt aan de Zwarte Zusters (cfr. Infra): “ eenen bogaert met **huuse** ende met **erve** ghelyc ende in alle de manieren, dat die ghestaen ende gheleghen zyn binnen der voors stede in de cappelestrate, neffen **Sint Ursmaers poortkin**, streckende lanx der **vesten**, ende metten hende commende toot ande **scutterie** vanden handboghe ... eene scoone **hofstede** ende **bogaert**, bi der **capellestraet porte**” (acte van 1475 in het archief van het Zwarte Zusterhuis).¹⁴

Het betreft hier dus een domein gelegen op de hoek van de Kapellestraat (huidige Graanmarkt) en de voormalige Peperstraat. Als we er de historische kaarten (vb. Sanderus en Ferraris) op naslaan zien we immers duidelijk dat de Peperstraat oorspronkelijk een rechte straat was en dat deze dus eigenlijk op de Kapellestraat uitmondde i.p.v. af te buigen naar de huidige Esplanadestraat.

5.1.2.2. Klooster der Zwarte Zusters

In 1474 verzocht het Aalsterse stadsbestuur het klooster van de Zwarte Zusters te Gent om bijstand bij de verzorging van pestlijders. Een zekere Joanna Scupers kwam zich, samen met nog 12 zusters vestigen te Aalst in het voormalige hofgoed van Jan de Proost en diens echtgenote Alexandrina van Steeland.¹⁵ Voor

¹¹ De Groote 2010, pp. 254-259.

¹² Bartholomieux en Cherretté 2010, p. 17.

¹³ Het tracé van de toenmalige Peperstraat komt niet overeen met het huidige verloop: de straat maakt toen een verbinding tussen de Kattestraat en de Kapellestraat.

¹⁴ Den Denderbode, 02-09-1917, pp. 1-4; de Kappellestraatpoort werd in de middeleeuwen ook wel Sint-Ursmaruspoort genoemd, naar de gelijknamige kapel die zich hier net buiten de stad bevond.

¹⁵ De Volksstem, 13-03-1923: Uit de geschiedenis van Aelst. Klooster der Zwarte Zusters, Petrus Van Nuffel, Alostum Religiosum

het vervullen van hun opdracht zorgde de stad voor de nodige geldmiddelen en ook voor leveringen in natura (bijvoorbeeld van brandhout). Bovendien mochten de zusters gebruik maken van de **Kappellestraatpoorttoren**.¹⁶ Tussen 1480 en 1495 werd bij het klooster een **kapel** bijgebouwd en later werden er nog gebouwen aan toegevoegd. Hiervan getuigt een stadsrekening uit 1495, waarbij de zusters een toelage krijgen voor het oprichten van “hueren nieuwer cappelle”.¹⁷ In de 16de eeuw ondervond het klooster erge vernielingen tijdens de godsdiensttroebelen en moest het nadien **grondig hersteld** worden. Onder de **Franse Republiek** werd dit **klooster gesloten** en de **bezittingen** werden in 1797 als staats eigendom **verkocht**. De zusters worden verdreven en zullen elders een onderkomen vinden. De gebouwen zelf blijven evenwel overeind tot 1880, zij het met een andere bestemming (zie infra).

Het grootste deel van de verdreven zusters vond een onderkomen bij rijke burgers of ging inwonen bij oudere en zieke mensen die verzorging nodig hadden. In 1806 kochten zij een huis, meer zuidelijk gelegen in de Kapellestraat waar zij hun klooster herinrichtten. Later kregen zij van het stadsbestuur de toelating om de nabijgelegen herberg “Het Boerken”, aan te kopen, af te breken en er een kapel te bouwen. Bij Koninklijk Besluit van 14 mei 1829 werd hun klooster in Aalst officieel erkend. In 1972 werden de gebouwen in de Kapellestraat verkocht, de kapel aan de firma “De Ster” en nog in hetzelfde jaar het klooster aan de stad Aalst.¹⁸

5.1.2.3. Sint-Sebastiaansgilde

Hiervan zijn weinig bronnen voorhanden. Naast het gebouwencomplex van de Zwarte Zusters, gelegen langs de Peperstraat zou zich het lokaal van de Sint-Sebastiaansgilde bevonden hebben. Deze handboogschuttersgilde zou tevens over een kapel beschikt hebben waar de gildebroeders op feestdagen de mis konden bijwonen.¹⁹ Deze gilde zou volgens de overlevering opgericht zijn in 980 en door Philips de Goede in 1421 erkend.²⁰ Het domein bestond blijkbaar ondermeer uit “... den boomgaert toebehoorende der gulde van Ste Sebastiane, streckende metter eener zyde an der stede veste van de cattestraete ende metter ander zyde an de peperstrate en metten hende an Adam de Prooste bogaert was ...”.²¹ Het valt niet uit te sluiten dat de voormalige terreinen van deze gilde zich gedeeltelijk bevinden ter hoogte van de huidige Pupillensite. De kapel is vermoedelijk eerder verderop in de Peperstraat te situeren, richting de Kattestraat.

5.1.2.4. Peperstraat

Reeds van in de 15de eeuw maakte de Peperstraat de verbinding tussen de Kapellestraat en de Kattestraat en dit ter hoogte van de H. Geestkapel. Soms werd deze straat ook wel Sint-Sebastiaanstraatje genoemd, naar de gilde die er haar hof en schietplein had.²² Rond 1830, met de uitbreiding van de gevangenis (cfr. Infra), werd de Peperstraat omgeleid naar de Esplanadestraat.²³ Het valt dan ook te verwachten dat in het zuiden van het onderzoeksgebied nog restanten van deze middeleeuwse weg aangetroffen kunnen worden. Het Peperstraatje zou in 1447 en in 1765 opnieuw geplaveid zijn.²⁴

¹⁶ Van Der Vurst, 2008, p10

¹⁷ S.n., 1988, p. 11

¹⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/75>

¹⁹ De Werkman, 03-12-1875, pp 3-4.

²⁰ Van Nuffel, 1914, p. 90

²¹ Van Nuffel, 1914, p. 90 en naar het Schepenboek uit 1501

²² Van Nuffel, 1914, p. 91

²³ Ghysens, 1986, p. 258

²⁴ Van Nuffel, 1914, p. 91

5.1.2.5. Klooster der Kapucijnen

Over de locatie van het klooster van de Kapucijnen zijn de meningen eerder verdeeld. De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed situeert dit gedeeltelijk op de huidige Pupillensite (Graanmarkt 1-3), ten zuiden van het onderzoeksgebied.²⁵ Ook de publicatie van de Regie Der Gebouwen uit 1988 naar aanleiding van de uitgevoerde renovatiewerken aan het Rijksadministratiecentrum, gaat er van uit dat de Kapucijnen deels op de huidige Graanmarkt en deels aan de overkant van de Kapellestraat en net ten zuiden van de Zwarte Zusters gevestigd waren.²⁶ Ondertussen gaan lokale historici er echter van uit dat dit klooster eerder te situeren is aan de overkant van de straat, op de huidige Graanmarkt (cfr. de publicatie van Dany D’Herdt²⁷ en Pierre Van Der Vurst²⁸). Een nauwkeurige blik op historische kaarten zoals Sanderus, De Deyn en Ferraris lijkt deze laatste hypothese eerder te bevestigen.

De gemeenschap der kapucijnen kreeg in 1614 toestemming van het stadsbestuur van Aalst en van het bestuur van het Land van Aalst om zich in Aalst te vestigen. Hiervoor namen ze in eerste instantie hun intrek in het huis van de schepen Jan de la Quadra. Nog in 1614 kocht het Land van Aalst voor hen echter woningen op in de Kapellestraat, in 1615 nog verder uitgebreid met de aankoop van de ‘erve ende behuysde steden staende in de Capellestraat toebehoorende aan Hendrik van Steirteghem’. De bouw van het klooster werd voltooid in 1624, hoewel de inrichting nog vele jaren in beslag nam. Hiervan getuigen de talrijke aanvragen en betalingen voor diverse herstellingswerken en verbeteringen. Onder de Franse republiek werd ook deze kloosterorde afgeschaft en hun bezittingen werden in beslag genomen en kregen een andere bestemming. Zo werden de graanvoorraden van de stad in de kloostergebouwen ondergebracht en de hooi- en strovoorraad in de kloostertuin.²⁹

5.1.2.6. Civiele en later militaire gevangenis, gevolgd door kazerne

Rond 1800 werd op de huidige Pupillensite (het volledige complex, dus ruimer dan het projectgebied) achteraan een civiele gevangenis gebouwd, uitkijkend op de tuin van het Landhuis van Aalst en ten zuiden van het onderzoeksgebied te situeren, ter hoogte van Graanmarkt nr. 2 (Figuur 5). In 1825 kregen de gebouwen een nieuwe bestemming en werden ze door het Ministerie van Justitie omgevormd tot militaire gevangenis, waaraan in 1830 ook de voorgebouwen werden toegevoegd. De **leegstaande gebouwen van de Zwarte Zusters werden tot 1806 gebruikt als opslagplaats** van aangeslagen goederen van afgeschafte kerken en kloosters.³⁰

In 1830 wordt het kloostercomplex **toegevoegd aan de militaire gevangenis**, genaamd “Maison Centrale de Détention Militaire à Alost”. **Rond 1845** wordt de militaire **gevangenis nogmaals uitgebreid**, met de toevoeging van een linkervleugel en een verbouwing van het middenblok (Figuur 6, beiden buiten het projectgebied). Aanvankelijk doet het nieuwe complex dienst als militaire gevangenis waarin Hollandse krijgsgevangenen worden ondergebracht. Later worden dit militairen met een gevangenisstraf. In deze functie zou het volledige complex **verschillende werkplaatsen** bevat hebben, o.a. voor kleermakerijen, schoenmakerijen, spinnen, touwslagen, schrijnwerkerij en bakkerij, o.a. ook in de voormalige kloostergebouwen. Vanaf 1833 werd er tevens een school ingericht voor een basisondericht op vlak van lezen, schrijven, rekenen en aardrijkskunde.³¹

²⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/42>

²⁶ S.n., 1988, p. 15

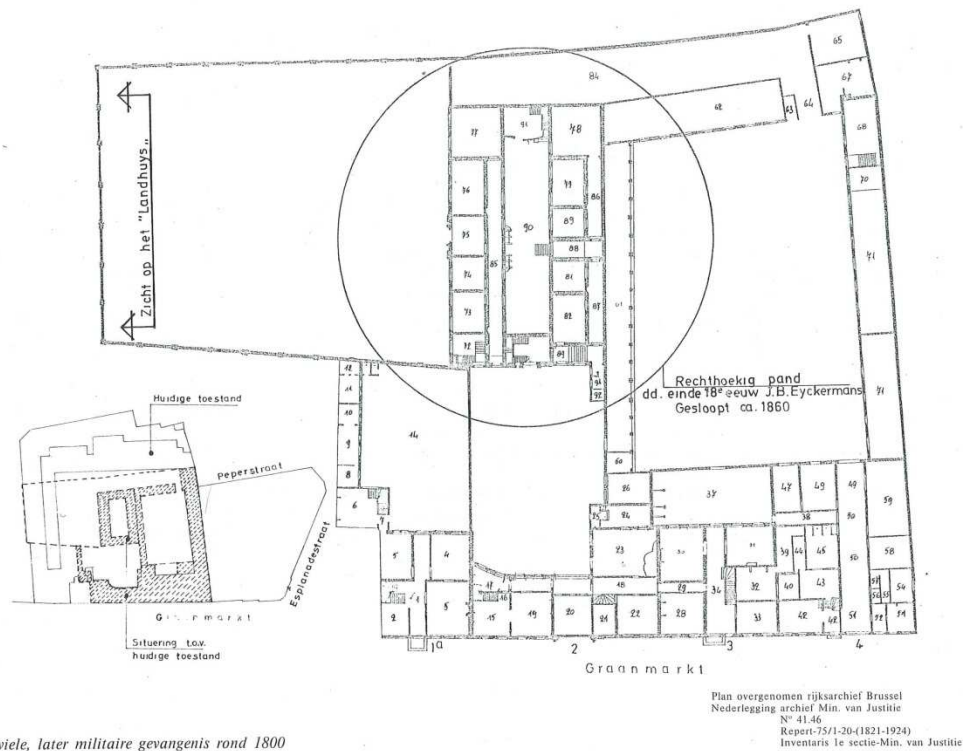
²⁷ D’Herdt, 2001

²⁸ Van Der Vurst, 2009, p. 12

²⁹ Van Der Vurst 2009, pp. 88-95

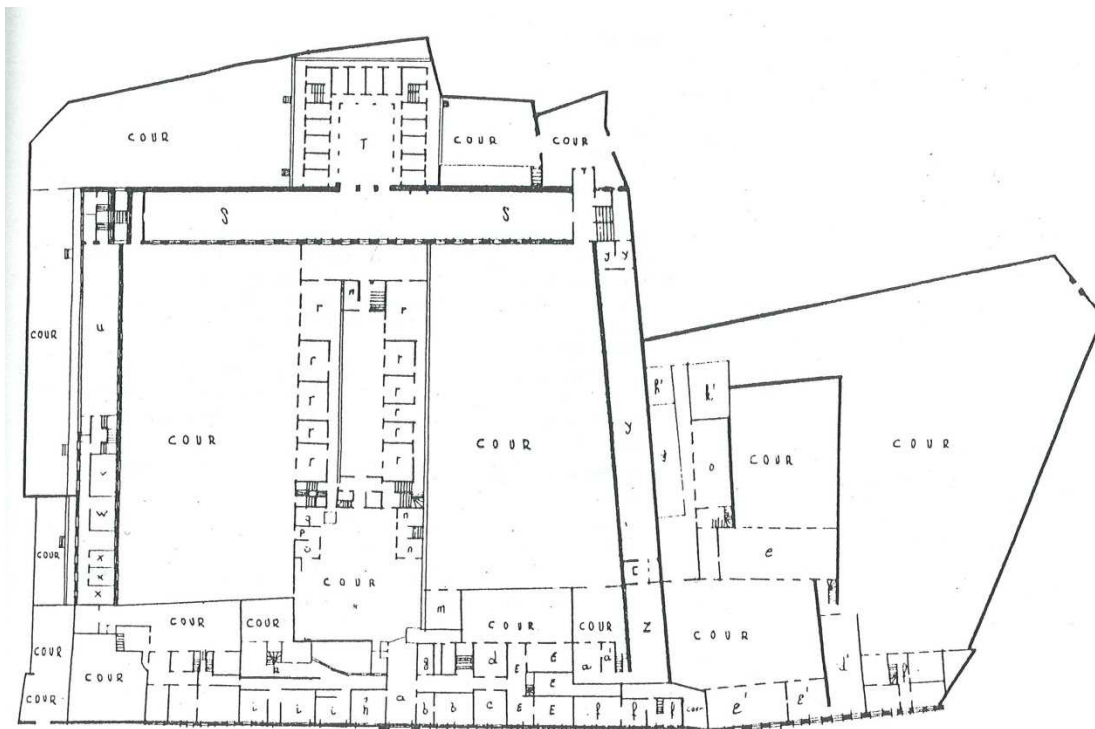
³⁰ Van Der Vurst, 2008, p 13

³¹ S.n., 1988, p. 26

civiele, later militaire gevangenis rond 1800

Figuur 5: grondplan van de gevangenis rond 1800 met in de linkeronderhoek een projectie van dit plan op het huidige kadaster. Hierop is te zien dat het projectgebied op dit moment nog niet bij de gevangenis hoort. (bron: Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiewerken 1969-1988, Regie Der Gebouwen)

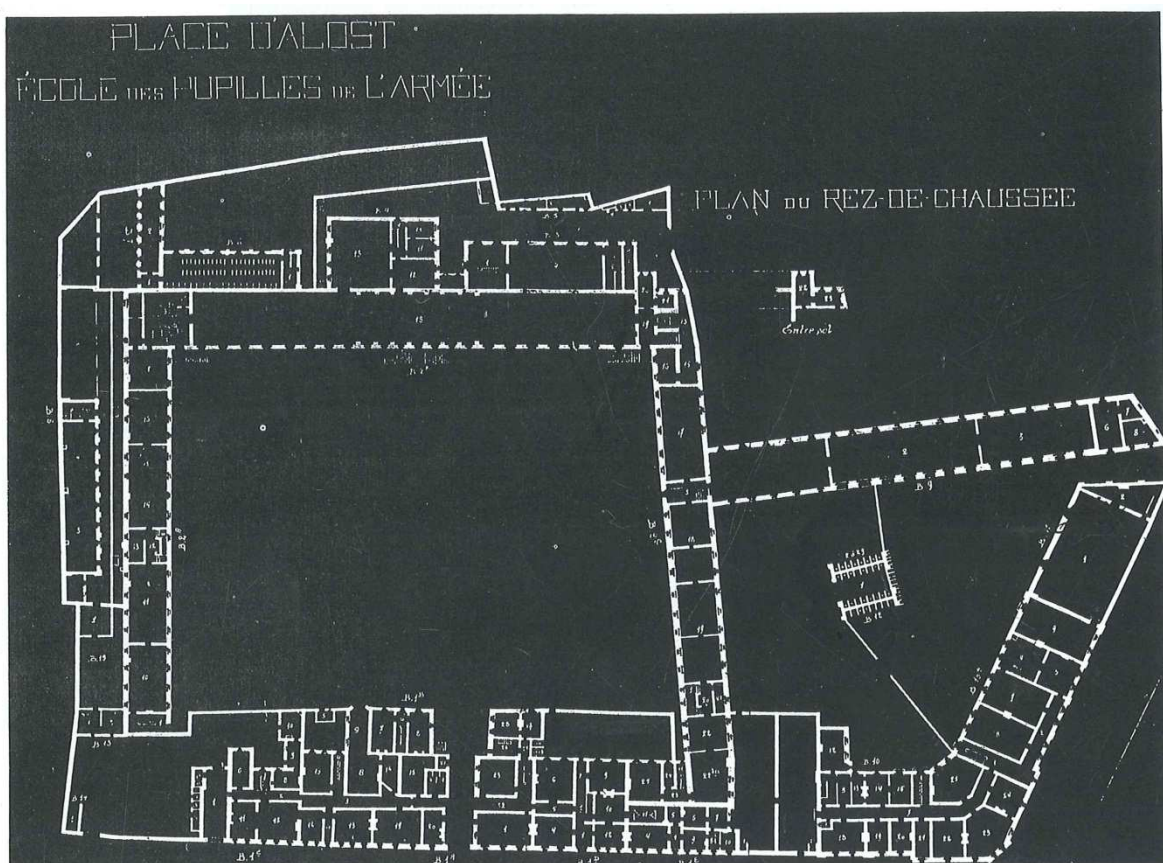

Figuur 6: grondplan van de militaire gevangenis van na 1845 met de toegevoegde linkervleugel en het verbouwde middenblok. Aan oostelijke zijde werden de voormalige kloostergebouwen van de Zwarte Zusters toegevoegd aan het complex. Dit plan geeft een duidelijk overzicht van de post-middeleeuwse situatie van het projectgebied. (Bron: Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiewerken 1969-1988, Regie Der Gebouwen)

Legende: e en o zijn burelen, h' is een werkplaats voor touwslagen, k' is een wasplaats, i' is een houtskoolmagazijn, é zijn schrijnwerkerijen.

In 1859 wordt de militaire gevangenis afgeschaft en vervangen door de “Ecole des enfants de troupe”, dat later in 1883 herdoopt wordt tot “Ecole des Pupilles de l’Armée”. Het middenblok uit 1845 wordt waarschijnlijk reeds rond 1860 afgebroken, waardoor de huidige binnenkoer ontstaat. Eveneens **vanaf 1860 doen de oude gebouwen van de Zwarte Zusters dienst als voorlopige paardenstallen, depot van de infanterie, wapenmagazijn en bureel en woonst van de genie.**³² **In 1880 worden de voormalige kloostergebouwen uiteindelijk afgebroken.** Tussen 1880 en 1907 verrijst op deze plaats het gebouwcomplex van de ‘Pupillenschool’ zoals het er vandaag nog steeds staat.³³

Tijdens de eerste wereldoorlog wordt de kazerne gesloten, doch in 1920 opent ze weer haar deuren. In 1933 laat de economische crisis zich ook hier gelden en sluit de Pupillenschool definitief haar deuren. Enkele jaren later wordt zelfs de inboedel verkocht. In 1940, met de tweede wereldoorlog, komen de gebouwen in gebruik als opvangcentrum voor kriegsgevangenen en nemen de Duitsers er hun intrek. Na de bevrijding wordt het complex tijdelijk een interneringskamp voor collaborateurs. Nadien, en tot in 1968, wordt het een centrum waar geestelijken worden opgeleid tot brancardier. Uiteindelijk, na een aantal aanpassingen, wordt het gebouw omgedoopt tot een administratief en gerechtelijk centrum in 1972.³⁴

Figuur 7: grondplan van de Pupillenschool van rond 1930

³² Van Der Vurst, 2008, p. 13 & S.n., 1988, p. 28

³³ S.n., 1988, pp.28 en 49

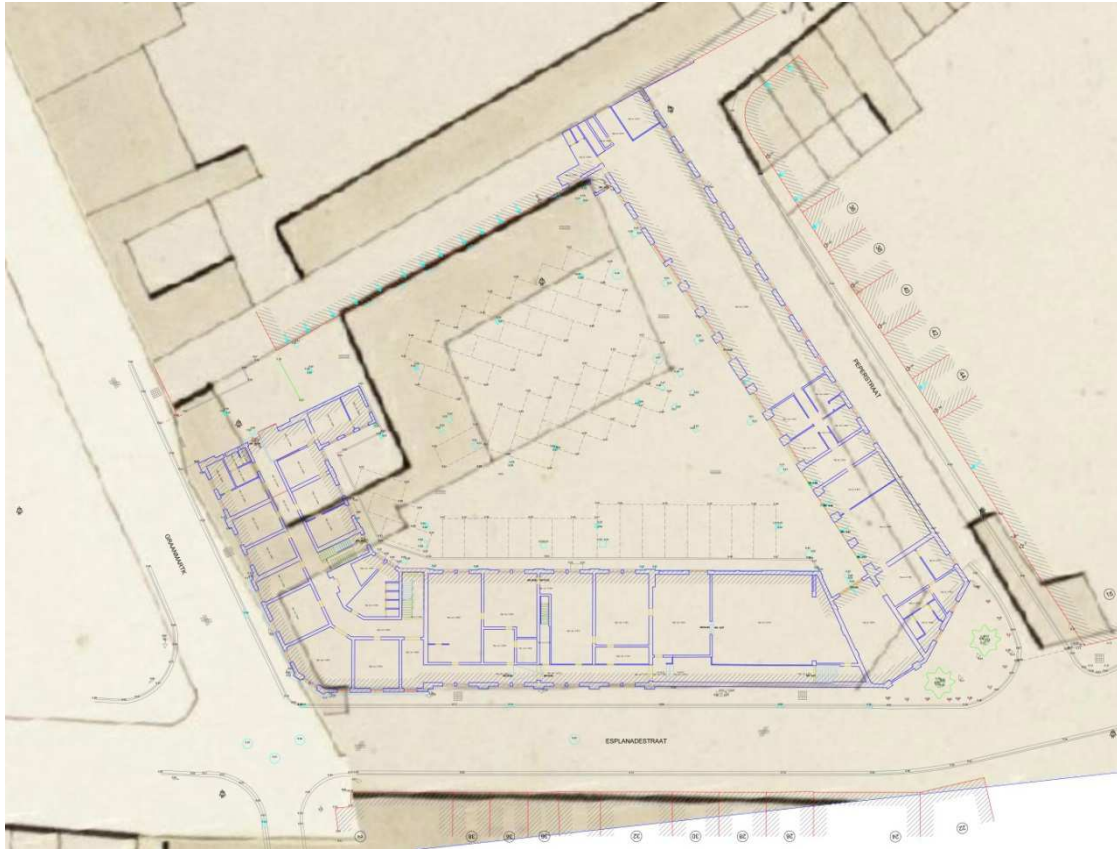
³⁴ De Voorpost, 04-11-1988, p 32

5.1.3. Conclusie met betrekking tot de bouwgeschiedenis van het projectgebied

- Het projectgebied bevindt zich binnen de 13de eeuwse stadsomwalling.
- Aan het eind van de 15de eeuw vestigen de Zwarte Zusters zich in het hier gelegen erf met boomgaard.
- Geleidelijk aan volgt de opbouw van de kloostergebouwen van deze Zwarte Zusters, inclusief kapel.
- De kloostergebouwen zelf worden pas afgebroken rond 1880.
- Het voormalige klooster wordt vervolgens slechts ten dele overbouwd met de oprichting van een nieuw complex voor de Pupillenschool.
- Dankzij de inrichting van binnenpleinen in deze Pupillenschool, blijven grote delen van de voormalige kloostergebouwen onbebouwd.

Figuur 8a: grondplan van de vernieuwde Pupillenschool van rond 1930 met daarop een contourenprojectie van een grondplan van rond 1845, wanneer de voormalige kloostergebouwen er nog steeds staan (=postmiddeleeuwse situatie). Hierop is duidelijk te zien welke delen van het klooster overbouwd worden en welke niet.

Figuur 8b: Atlas der Buurtwegen gegeorefereerd op de bestaande toestand: hierop is de ligging van de voormalige kloostergebouwen, zoals ze aan het begin van de 19de eeuw bewaard waren, te zien ten opzichte van de bestaande gebouwen

Figuur 8c: Grondplan uit ca. 1930 gegeoreferereerd op de bestaande toestand; hierop is duidelijk te zien dat er sinds de bouw van de nieuwe pupillenschool tussen 1880 en 1907 slechts weinig aanpassingen gebeurd zijn

5.2. Gekende archeologische sites o.b.v. de Centraal Archeologische Inventaris

Figuur 9: Projectie op de topografische kaart van het archeologisch onderzoek in en rond het projectgebied (bron: Centraal Archeologische Inventaris)

5.2.1 Beschrijving gekende sites

De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder onderzoek vastgesteld te worden.

Het raadplegen van de Centraal Archeologische Inventaris leverde geen informatie op over het onderzoeksgebied zelf. Wel werden in de onmiddellijke nabijheid enkele gegevens aangereikt die relevant genoeg zijn om ze hieronder even nader te bespreken.

Op de hoek van de Esplanadestraat en de Peperstraat (Figuur 9, nr. 1)³⁵ werd in 1988 door middel van een toevalsvondst bij wegenwerken een vondstenconcentratie aangetroffen daterend uit de 13de – 14de eeuw. Het betreft onder meer een kannetje in grijs aardewerk.

Verder in de Peperstraat, ter hoogte van huisnummer 15, vond in 2001 een archeologisch onderzoek plaats (Figuur 9, nr. 2)³⁶. Hierbij werden sporen van laat- tot postmiddeleeuwse percelering en een tuinlaag aangetroffen, alsook een prestedelijke akkerlaag. Voorts bracht het onderzoek ook een ontginningskuil, drie bakstenen beerputten en drie afvalkuilen aan het licht. Onder de aangetroffen vondsten bevonden zich opvallend veel patacons (figuratief versierde schijfjes van gebakken witte pijpaaarde, gebruikt ter versiering van feestbroden). Vermoedelijk zijn deze toe te schrijven aan een pottenbakker die in de Peperstraat gevestigd was.³⁷ De beschikbare historische bronnen vermelden overigens al zeker twee pottenbakkers die in de Peperstraat gevestigd zijn.

³⁵ Bron: Centraal Archeologische Inventaris, inventarisnr. 155662

³⁶ Bron: Centraal Archeologische Inventaris, inventarisnr. 152199

³⁷ De Groote et al., 2002, p 49-50

Archeologisch onderzoek uitgevoerd in 2011 en 2012 op het aanpalende perceel in de Peperstraat (Figuur 9, nr. 3) bevestigt de vermoedde aanwezigheid van pottenbakkers in deze regio.³⁸ Hierbij werden onder andere twee ovenzones aangetroffen met bijhorende ateliers, afvalkuilen met enorme hoeveelheden pottenbakkersafval en een mogelijke pottenbakkerswoning.³⁹

In de Kattestraat werd in de jaren '80 van vorig eeuw een uitgebreid archeologisch onderzoek uitgevoerd in de H. Geestkapel (Figuur 9, nr. 5). Daaruit bleek dat de percelen langs de Kattestraat een oudere geschiedenis kennen, die kunnen gelinkt worden aan een geleidelijke opname in de groeiende stad, vanaf de 12de eeuw. Ook hier treffen we een prestedelijke akkerlaag aan, maar tevens een snellere ingebruikname van de gronden, gelieerd aan de uitbreidende bewoning langs de Kattestraat (lintbebouwing).⁴⁰

Het archeologisch onderzoek in de Albert Liénartstraat (Figuur 9, nr. 4) van 2006 is te situeren buiten de middeleeuwse stadsomwalling. Relevant met betrekking tot het projectgebied is de vaststelling van de laatmiddeleeuwse stadsgracht die hier is aangesneden.⁴¹ Op basis daarvan kan de stadsgracht wellicht onder de bestaande huizenrij, ten noorden van de Esplanadestraat en Vaartstraat gesitueerd worden. De feitelijke stadswal is op basis van deze veronderstelling dan te situeren onder de huidige straat. Het projectgebied zou daarmee integraal aan de binnenzijde van de stadswal liggen. Deze veronderstelling sluit goed aan bij de waarnemingen van het archeologisch onderzoek op het Vredeplein en Keizersplein.

We vermelden volledigheidshalve ook de fragmetarische aanwezigheid van oudere Romeinse sporen op deze plaats.⁴²

5.2.2 Conclusie met betrekking tot het projectgebied

-Het projectgebied valt waarschijnlijk binnen de stadsomwalling, sporen van de stadswal en eventuele torens worden op basis van de beschikbare informatie eerder niet verwacht.

-In overeenstemming met historische teksten (zie eerder) en kaarten (zie verder) valt te verwachten dat belangrijke delen van de terreinen lange tijd in gebruik gebleven zijn als tuingrond en/of boomgaard.

³⁸ Bron: Centraal Archeologische Inventaris, inventarisnr. 157409

³⁹ Van Hove et al, 2013, p 21-28

⁴⁰ Pieters et al, 1994, pp. 299-329

⁴¹ De Groote & Moens, 2007, pp. 44-45

⁴² De Groote & Moens, 2007, p. 44

5.3. Historisch – cartografische documentatie van het projectgebied

5.3.1. Jacob van Deventer – Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II (ca 1550) (kbr)

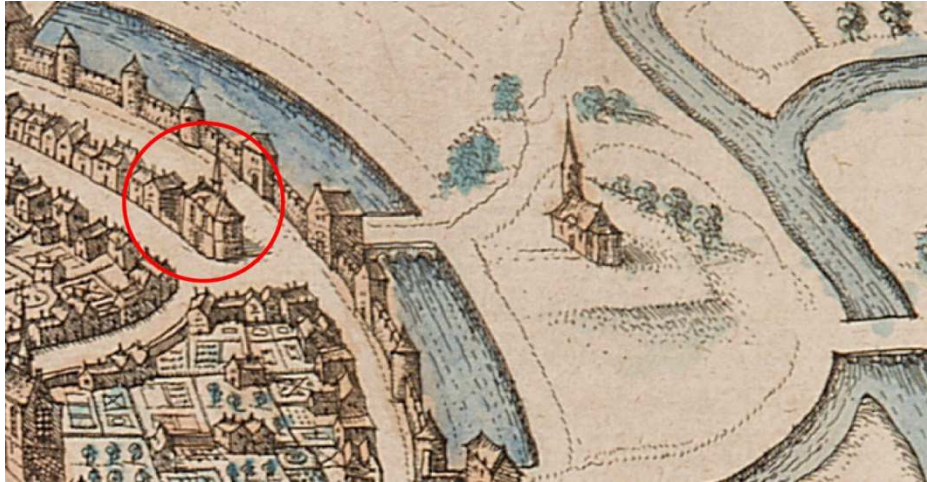
Op de kaart van Jacob van Deventer zien we duidelijk dat het terrein zich binnen de middeleeuwse stad bevindt. Er lijken zich enkele woningen te bevinden, alsook het klooster der Zwarte Zusters, geconcentreerd langs de straatzijde (Kappellestraat (Graanmarkt) en Peperstraat). Naar de stadsomwalling toe lijkt het terrein eerder als tuin of boomgaard ingericht te zijn. Door de schetsmatige weergave kunnen we ons echter geen gedetailleerder beeld vormen van het gebied.

Figuur 10: detail van de kaart van Jacob van Deventer met aanduiding van het onderzoeksgebied (ca. 1550)

5.3.2. Lodovico Guicciardini – *Descrittione di tutti i Paesi Bassi* (1581)

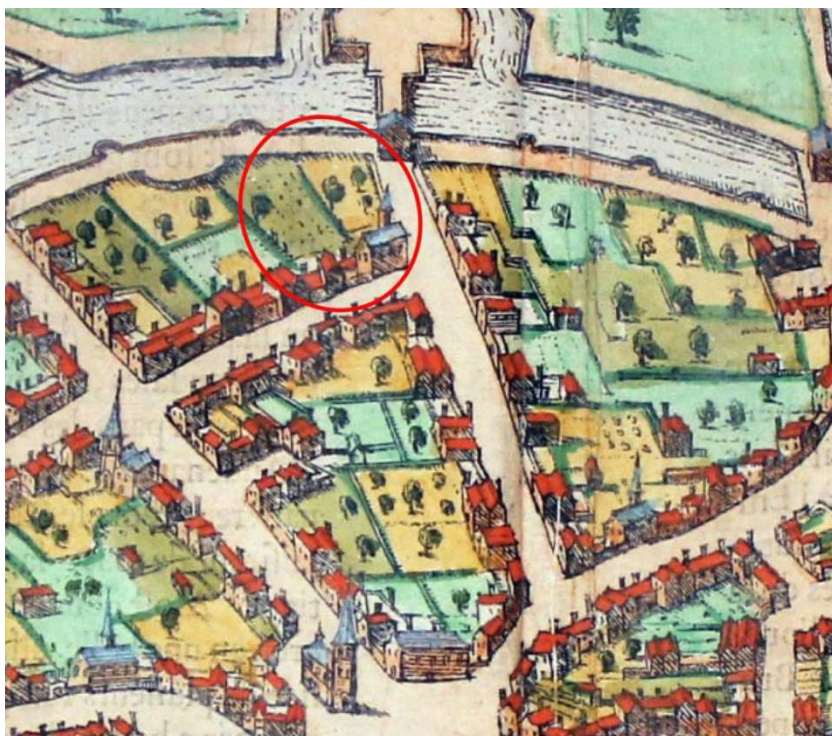
Op deze kaart is het klooster der Zwarte Zusters duidelijk te zien. Voorts vertoont deze kaart een eerder vreemd beeld van een lange, smalle lintbebouwing. Van achterliggende tuintjes, zoals bij de kaart van Van Deventer, is hier geen sprake. De kaart is o.i. niet bruikbaar voor verdere veronderstellingen, aangezien het beeld te sterk afwijkt van de overige geraadpleegde kaarten.

Figuur 11: detail van de kaart van Guicciardini (1581)

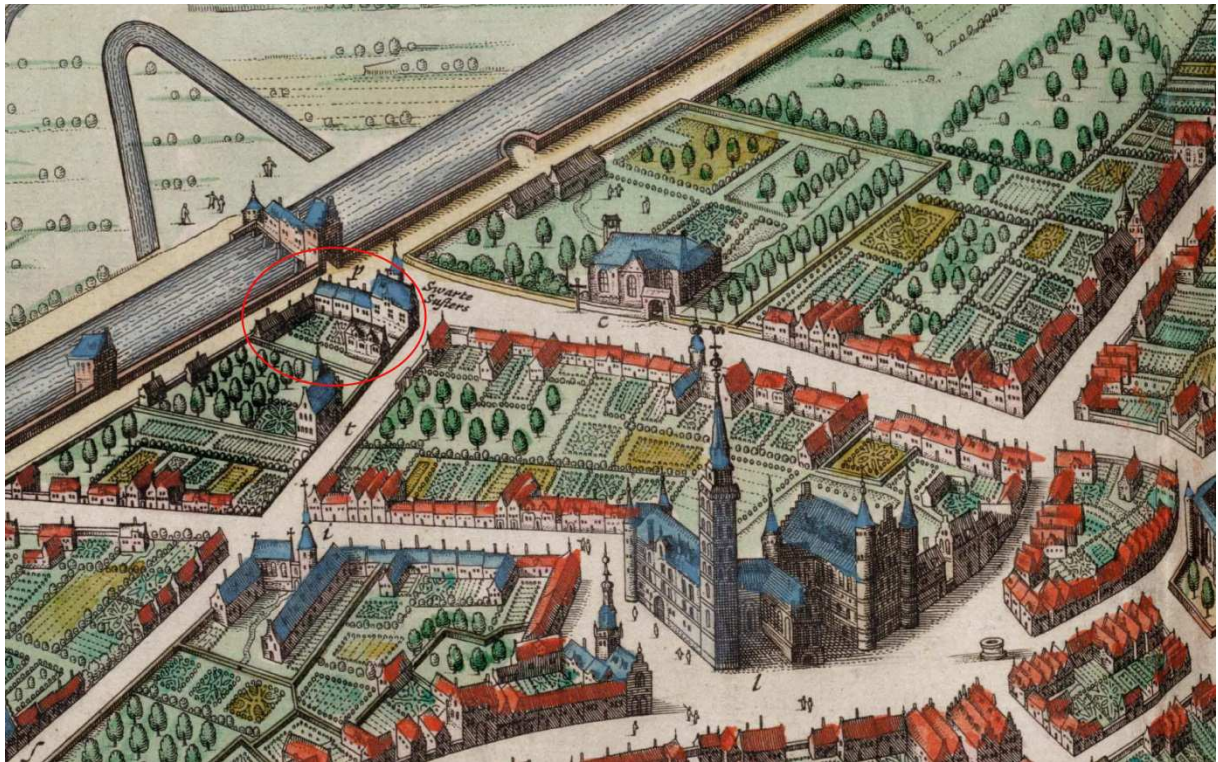
5.3.3. Georg Braun, Frans Hogenberg en Abraham Hogenberg – *Urbium praecipuarum totius mundi, liber quartus* (1588)

Deze prent vertoont een gelijkaardige situatie als de kaart van Van Deventer. De bebouwing situeert zich haast uitsluitend langsheen de historische Peperstraat. De achterliggende terreinen zijn in gebruik als tuinen en/of boomgaard, wat ook aansluit bij enkele historische teksten.

Figuur 12: detail van de kaart van Braun en Hogenberg (1588)

5.3.4. Antonius Sanderus – Flandria Illustrata: Aalst (1649) (kbr)

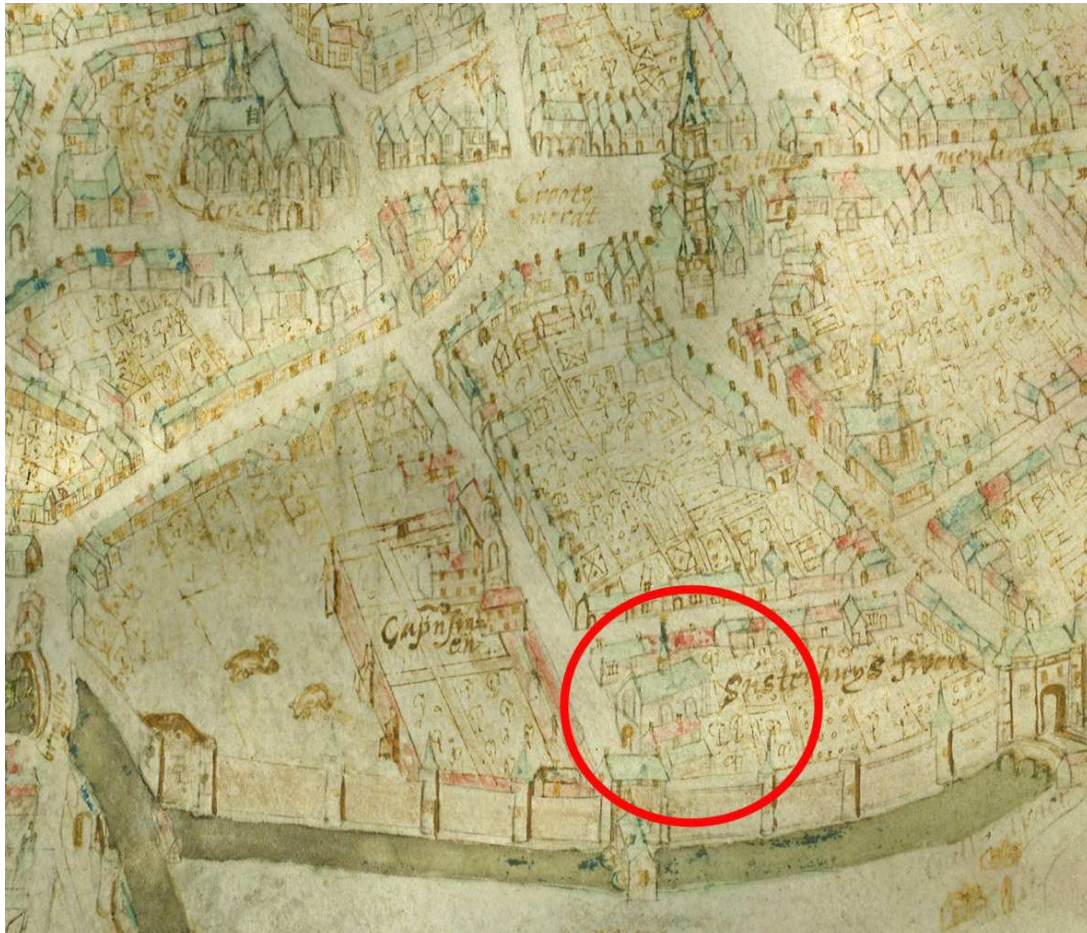

Figuur 13: Detail van de kaart van Antonius Sanderus (1649)

Op de kaart van Sanderus treffen we een licht gewijzigde situatie aan. Er is op deze kaart geen sprake meer van aaneengesloten bebouwing langs de Peperstraat, maar wel langs de Kapellestraat (huidige Graanmarkt). Opnieuw zien we duidelijk het Klooster der Zwarte Zusters afgebeeld, zij het ditmaal ogenschijnlijk met een andere oriëntatie (dwars op de stadsomwalling i.p.v. parallel). Voorts zijn opnieuw tuinen en boomgaard waar te nemen.

5.3.5. Philips De Deyn (1662)

Op deze pentekening zien we Aalst vanuit een ander perspectief, meer bepaald vanuit het noorden. Ook hier kunnen we, ondanks de vrij schematische weergave, het Klooster Der Zwarte Zusters herkennen. Op deze kaart valt er zowel langs de Peperstraat als langs de Kapellestraat (Graanmarkt) bebouwing op te merken.

Figuur 14: detail van de pentekening van De Deyn (1662)

5.3.6. Jozef Johan Frans Ferraris – Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik: Aelst (1771-1778) (geopunt.be)

Deze kaart is meer stilistisch van karakter. Veel details die op de voorgaande kaarten geïllustreerd waren, ontbreken bij Ferraris. Voor de zone in kwestie levert deze kaart afwijkende informatie op: voor de eerste maal staat er ook bebouwing langsheen de stadsomwalling (Esplanadestraat) afgebeeld. Op basis van recenter kaartmateriaal (zie infra) durven we dit in twijfel trekken.

Figuur 15: detail van de Ferraris kaart (1771-1778)

5.3.7. Atlas van de buurtwegen (ca 1845) (geopunt.be)

Figuur 16: afbakening van het onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen (1845)

De Atlas der Buurtwegen (1845) geeft een goed beeld van de toestand van het terrein zoals het er gedurende de volledige periode van de postmiddeleeuwen zal hebben uitgezien. Het plan geeft immers een gedetailleerd beeld van de situatie, vóór de afbraak van de kloostergebouwen (1880).

We zien de situatie van vóór 1845, wanneer de linkervleugel van de gevangenis nog niet is opgetrokken en het middenblok nog niet verbouwd (cfr. Supra). De voormalige kloostergebouwen van de Zwarte Zusters maken eveneens deel uit van de gevangenis. Dit heeft er toe geleid dat de Peperstraat niet langer rechtdoor uitmondt in de Kapellestraat, hoewel er toch nog steeds een doorgang lijkt te bestaan. Vanaf nu buigt de Peperstraat onder een vrij rechte hoek af naar het noorden en geeft ze uit op de Esplanadestraat.

Opnieuw zien we open terreinen naar de voormalige stadsomwalling toe (huidige Esplanadestraat).

5.3.8. Philippe Chrétien Popp - Atlas cadastral parcellaire de la Belgique (1842-1879) (geopunt.be)

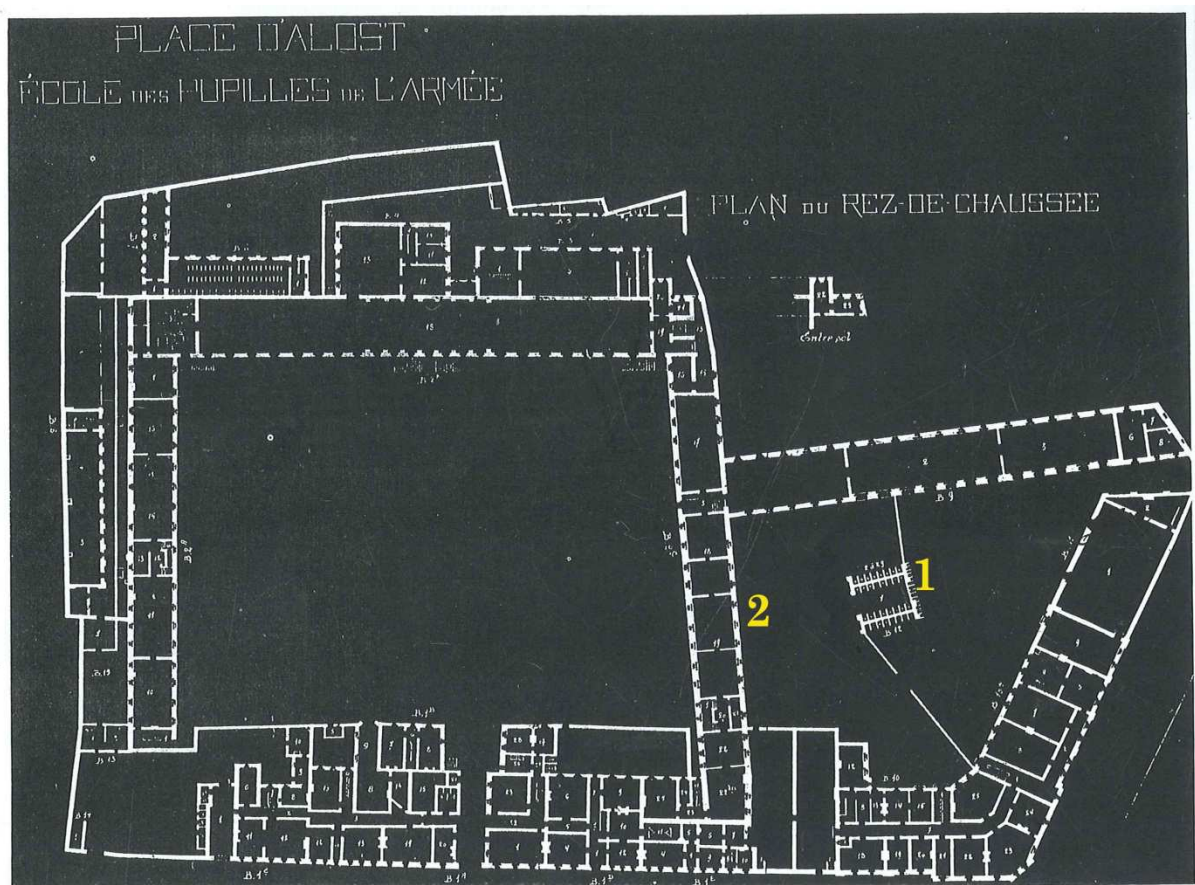
De kadasterkaart van Popp vertoont een vergelijkbare situatie als de Atlas der Buurtwegen.

Figuur 17: detail van het kadasterplan van Popp (1842-1879)

5.3.9. S.n., plan van de “Ecole des pupilles de l’Armée (ca. 1930) (bron: Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiewerken 1969-1988, Regie Der Gebouwen)

Dit plan geeft een gedetailleerd overzicht van de Pupillenschool zoals ze er aan het begin van de 20ste eeuw uitzag. Op dit moment zijn de voormalige kloostergebouwen van de Zwarte Zusters volledig afgebroken en werd het huidige gebouwencomplex opgericht. Wat het onderzoeksgebied betreft zien we op de binnenplaats een constructie afgebeeld (Figuur 18, nr. 1). Dit is het in 1906 opgetrokken gemakken paviljoen, dat tijdens de bezetting van 1940-1944 werd afgebroken. Eveneens op de binnenplaats werd later, ten tijde van de geestelijken die opgeleid werden tot brancardier, een open zwembassin gebouwd van 20 bij 9m en een diepte van 1,1 tot 2,2m.⁴³ De precieze locatie hiervan is niet gekend. In de linker zijde van de binnenplaats (Figuur 18, nr. 2), tegen de rechtervleugel van het hoofdgebouw, werden tijdens WOII de huidige garages gebouwd.⁴⁴

Figuur 18: plan van de ‘Ecole des pupilles de l’Armée (ca; 1930) (Bron: Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiewerken 1969-1988, Regie Der Gebouwen, p. 50)

⁴³ S.n., 1988, p. 54

⁴⁴ S.n., 1988, p. 54

5.3.10. Conclusie historisch kaartmateriaal

-Nagenoeg alle kaarten leveren eenzelfde beeld op.

-De bebouwing situeert zich in de zuid(oostelijke) hoek van het plangebied, langs de straatzijde. Afhankelijk van kaart tot kaart is dit ofwel langsheen de Kapellestraat (Graanmarkt), of de Peperstraat, ofwel beide.

-Alle kaarten, behalve de Ferrariskaart, suggereren tuinzones en/of boomgaard in de noordelijke helft van het plangebied, al dan niet ommuurd en aansluitend op de stadsomwalling.

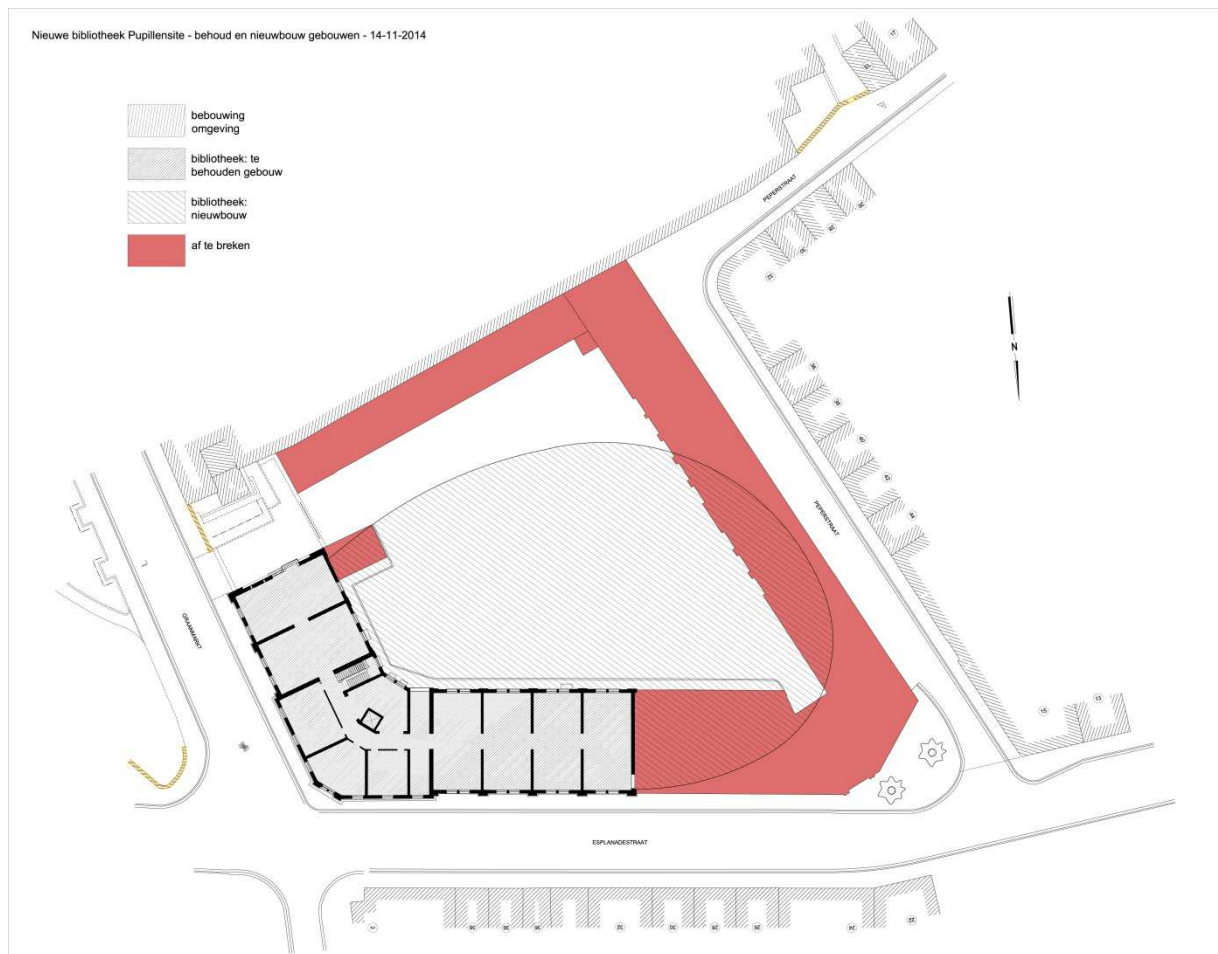
6. GEKENDE BODEMVERSTORINGEN

Na het controleren van de opgevraagde plannen van de nutsleidingen blijkt dat er geen noemenswaardige bodemverstoringen van die aard te verwachten zijn op het terrein.

De aangeleverde plannen van de bestaande toestand van het complex tonen aan dat een gedeelte van het gebouw kelders bevat. Wanneer we het plan waarop deze kelders afgebeeld staan (Figuur 19) echter vergelijken met het voorlopige ontwerpplan (Figuur 20), dan blijkt dat de kelders zich allen bevinden in het gedeelte dat zal behouden blijven. De gebouwen die zullen afgebroken worden (Figuur 20, rode delen op de kaart) bevatten geen kelders. De aan-/ afwezigheid van kelders heeft derhalve geen invloed op het afwegingsproces ten aanzien van verdere archeologische trajecten waarmee dient rekening gehouden te worden.

Figuur 19: bestaande toestand van het terrein met aanduiding (in blauw) van de kelders

Figuur 20: bestaande toestand van het terrein met voorlopige aanduiding van de te realiseren toestand

De bureaustudie werd aangevuld met een terreinbezoek.

Hierbij viel op de binnenplaats de aandacht op een aantal putdeksels en roosters die de aanwezigheid van afvoerbuizen en bezinkputten doen vermoeden. Deze zorgden ongetwijfeld voor een verstoring van het bodemarchief, doch het valt te verwachten dat het hier relatief kleine verstoringen betreft.

Ook binnen de gebouwen bevinden zich bodemverstoringen in de vorm van leidingen en afvoeren, maar ook hier is de oppervlakte van de vergraving beperkt.

Figuur 21: foto van de binnenplaats met aanduiding van enkele putdeksels

Figuur 22: foto van een ruimte binnen het gebouw met putdeksels en afvoerbuïs

Figuur 23: foto van een ruimte met (afvoer)rooster

7. SAMENVATTING EN AANBEVELINGEN VOOR DE GEPLANDE WERKEN

7.1. Samenvatting bureaustudie

De bestaande archeologische en historisch-cartografische documentatie onderstreept het archeologisch potentieel en de rijkdom van het bodemarchief binnen het projectgebied. Aangezien de betreffende terreinen in belangrijke mate onbebouwd zijn gebleven, valt te verwachten dat dit bodemarchief doorgaans nog een goede bewaring zal kennen.

Op basis van de geraadpleegde bronnen, waaruit overigens een duidelijk uniform beeld naar voren komt, kunnen verschillende aandachtspunten naar voren worden geschoven.

Pre-kloosterfase:

- Het projectgebied valt binnen de dertiende-eeuwse stadsomwalling. Oudere sporen (bijv. Romeinse sporen) kunnen eveneens aanwezig zijn (cf. onderzoek A. Liénartstraat);
- Sporen van de stadswal en eventuele torens worden op basis van de beschikbare informatie eerder niet verwacht;
- Oudere middeleeuwse bewoningssporen, uit de periode vóór de bouw van het kloostercomplex, kunnen aanwezig zijn (cf. onderzoek Aalst-Hopmarkt). De historische kaarten en bronnen zijn slechts beschikbaar voor de periode vanaf de post-middeleeuwen.

Vanaf eind 15^e eeuw:

- Aan het eind van de 15de eeuw vestigen de Zwarte Zusters zich op deze locatie, waar op dat ogenblik een boomgaard met klein erf gesitueerd was.
- De bebouwing situeert zich in de zuid(oostelijke) hoek van het plangebied, langs de straatzijde. Afhankelijk van kaart tot kaart is dit ofwel langsheen de Kapellestraat (Graanmarkt), of de Peperstraat, ofwel beide.
- Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor begraving (al dan niet van burgers) binnen het kloosterdomein. Begravingen vonden in principe enkel plaats in kloosters van mannelijke religieuzen. Desalniettemin wordt best minstens rekening gehouden met eventuele begraving van de zusters zelf, binnen de kapel. Gelet op de locatie van de kapel aan de straatzijde, is dit voor het verdere traject slechts in beperktere mate van belang.
- In de noordelijke en noordwestelijke helft van het plangebied situeren zich tuinen en/of boomgaard, al dan niet ommuurd en aansluitend op de stadsomwalling.
- Deze situatie lijkt ongewijzigd stand gehouden te hebben tot ver in de negentiende eeuw. Fundamentele wijzigingen ondergaat het projectgebied pas rond 1880, wanneer de kloostergebouwen worden afgebroken.
- Het gesloopte klooster wordt vervolgens slechts in beperkte mate overbouwd met de oprichting van een nieuw complex voor de Pupillenschool. Grote delen van de voormalige kloostergebouwen blijven onbebouwd, evenals de achterliggende tuinzones en boomgaarden. Enkel langsheen de Esplanadestraat en de nieuwe Peperstraat worden deze gedeeltelijk overbouwd. Er valt derhalve een goede bewaring te verwachten.
- Het nieuwe gebouwencomplex (1880-1907) is slechts in beperkte mate onderkelderd. De kelders liggen bovendien uitsluitend in het te behouden volume van het complex. Bijgevolg heeft de aanwezigheid van deze kelders geen invloed op de inschatting van het verdere traject.
- Tot slot zijn er enkele kleinschalige ingrepen uitgevoerd op het binnenplein (bijvoorbeeld aanleg zwembad) en in de gebouwen aan de Peperstraat (kleine werkputten, septische put, ...) maar deze zijn niet van die aard dat ze het geheel sterk beïnvloed hebben.

7.2 Verwachting:

-Op basis van al het voorgaande valt te verwachten dat de archeologische relictten in de ondergrond goed bewaard zijn.

-De archeologische sporen kunnen zich waarschijnlijk reeds op geringe diepte manifesteren.

Voor de pre-kloosterfase kunnen:

-Sporen van oudere bebouwing (steen- en houtbouw) langsheen de straatzijde verwacht worden.

-Mogelijks zijn er restanten van afvalkuilen, beerputten, leemontginningskuilen, sporen van ambachtelijke activiteiten... ter hoogte van de achtererven te verwachten.

-Ook oudere sporen, bijvoorbeeld Romeinse sporen, kunnen in beperkte mate aangetroffen worden.

Vanaf de 15de eeuw valt een duidelijker opdeling te maken tussen de bebouwde en niet-bebouwde zone. Het valt te verwachten dat het perceel vanaf dan een eerder statisch gegeven is geworden:

Binnen de bebouwde zone:

-muurrestanten, diverse bouwfases en meerdere vloerniveaus (het klooster ondervindt in de zestiende eeuw hevige schade door de godsdiensttroebelen).

-waterputten op de binnenkoer van het klooster

-beerputten

-mogelijke sporen van begraving, waarschijnlijk beperkt tot de kapel zelf

Binnen de tuinzone:

-oudere sporen (zie hierboven)

-talrijke afvalkuilen, leemontginningskuilen, ... naar analogie met de opgegraven binnentuin van het Karmelietenklooster aan de Hopmarkt.

7.3 Aandachtspunten:

Algemeen:

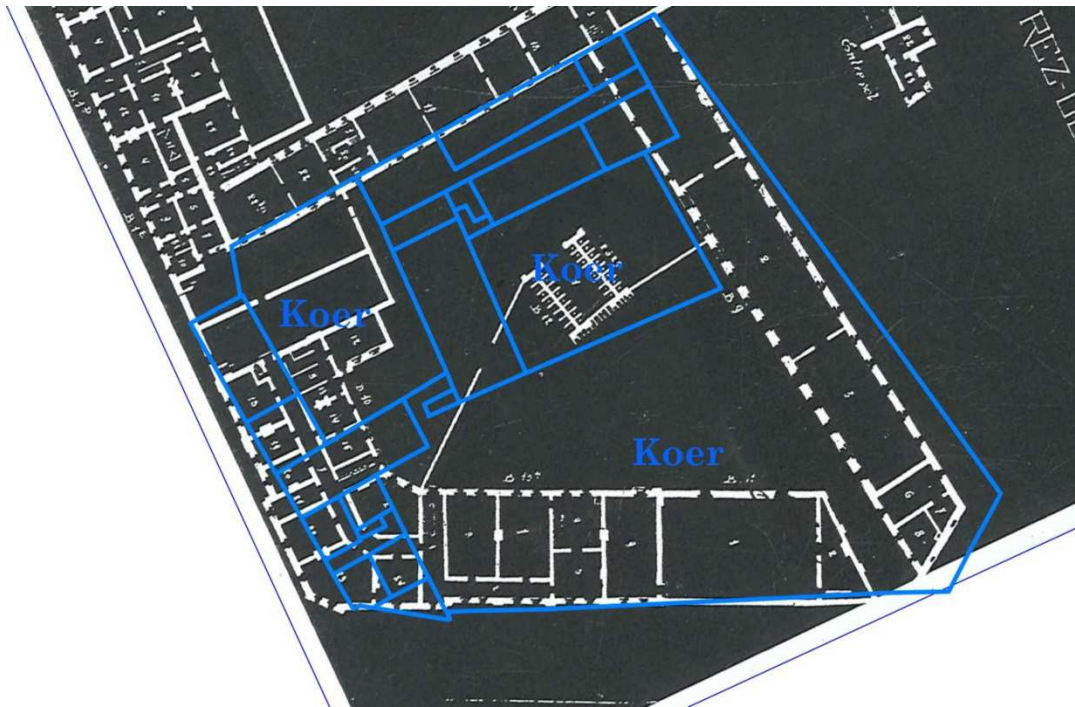
1. Het valt te verwachten dat het archeologisch bodemarchief zich reeds op relatief geringe diepte bevindt. De omvang (dikte) van de archeologische lagen valt momenteel niet te bepalen. Er is bovendien een verschil in opbouw van de lagen te verwachten tussen de voorheen bebouwde terreinen (pre-klooster en kloosterfase), en de onbebouwde terreinen (tuinen). Testputten kunnen hierover meer uitsluitsel brengen.
2. De zone die op basis van het vlekkenplan in aanmerking komt voor realisatie van de nieuwbouw, situeert zich voornamelijk op de voormalige achtererven of kloostertuin. We verwachten in deze zone vooral ophogingslagen, afvalkuilen, ... en in mindere mate bebouwing (zie hoger). In functie van tijdsinvestering voor een uit te voeren opgraving lijkt de inplanting van het nieuwe hoofdvolume, het geheel overschouwend, eerder 'gunstig', gelet het feit dat binnen deze zone geen of slechts een beperkte kans bestaat een begraafplaats aan te snijden, en gelet het feit dat er weinig muurwerk te verwachten valt (beperkte stratigrafie).
3. Het verdient aanbeveling om diepere bodemingrepen (bijv. aanleg riolering) zo veel als mogelijk in de tuinzones te realiseren. De zone van de kloostergebouwen wordt best vermeden voor aanleg van eventuele rioleringen.

Scenario's:

1. Het slopen van de bouwvolumes, waarbij de afbraak beperkt blijft tot op het maaiveldniveau, heeft geen rechtstreekse impact op de onderliggende archeologische sporen, maar:
2. Er zullen evenwel steeds oppervlakkige werkzaamheden noodzakelijk zijn om de heraanleg van de bestrating te kunnen realiseren. De impact op het onderliggende archeologische bodemarchief zal afhankelijk zijn van de omvang van de nieuwe verharding en de diepte van het eerste archeologische niveau. Het kan derhalve nuttig zijn om de diepte van de bestaande verharding te kennen, zodat in de verdere uitwerking hiermee rekening kan gehouden worden.
3. Het slopen van de gebouwen, inclusief ontmuren en vullen van bestaande putten op het terrein, zal onvermijdelijk een belangrijke impact hebben op het onderliggende archeologische erfgoed. Een voorafgaandelijke archeologische registratie valt dan te verwachten.
4. Het bebouwen van het terrein, al dan niet met onderkeldering, heeft evenzeer een belangrijke impact op het bodemarchief. Een stratigrafische opgraving tot op de diepte van de geplande werken/verstoring zal in dat geval noodzakelijk zijn.

7.4. Overleg d.d. 19 maart 2015:

Het conceptrapport van deze bureaustudie is op 19 maart 2015 in overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed en het AGSA besproken. Bovenstaande aandachtspunten en scenario's zijn hierbij overlopen. Het Agentschap Onroerend Erfgoed bevestigde hierbij de aandachtspunten en besproken scenario's. We verwijzen in deze context naar het verslag van deze bespreking, die bij het eindrapport van deze bureaustudie als bijlage wordt bijgevoegd.

Figuur 24: grondplan van de vernieuwde Pupillenschool van rond 1930 met daarop een contourenprojectie van een grondplan van rond 1845, wanneer de voormalige kloostergebouwen er nog steeds staan (=postmiddeleeuwse situatie). Hierop is duidelijk te zien welke delen van het klooster overbouwd worden en welke niet.

Figuur 25: Grondplan uit ca. 1930 (huidige gebouwencomplex) met daarop een contourenprojectie van een plan van rond 1845, wanneer de oorspronkelijke kloostergebouwen nog bestaan. In rood zijn de bestaande gebouwen aangeduid die zullen afgebroken worden.

8. BIBLIOGRAFIE

- Bartholomieux, B. & Cherretté, B.** 2010, “Aalst Vredeplein. Archeologisch onderzoek.”, *SOLVA Archeologie Rapport 9*, onuitgegeven rapport.
- Callebaut, D.**, 1983a, “De topografische groei van Aalst of hoe een Zehof een gebastioneerde stad werd”, *Miscellanea Archaeologica in honorem H. Roosens, Archaeologia Belgica* 255, pp. 227-249.
- Callebaut, D.**, 1983b, “Het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal te Aalst”, *Archaeologica, Conspectus MCMLXXXII* 253, pp. 91-95.
- Callebaut, D.**, 1983c, “Het Oud-Hospitaal te Aalst (O.VI.)”, *Archaeologia Mediaevalis* 6, p. 42.
- De Grootte, K., Moens, J., De Block, A. & Zeebroek, I.**, 2002, “Het afval van een laat-18de-eeuwse pataconbakker in de Peperstraat te Aalst (O.-VI.)”, *Archaeologia Mediaevalis* 25, pp. 49-50
- De Grootte, K. & Moens, J.**, 2007, “Buiten de Kapellepoort van de stad Aalst. Archeologisch onderzoek in de Albert Liénartstraat (O.-VI.)”, *Archaeologia Mediaevalis* 30, pp. 44-45.
- De Grootte, K. & Moens, J.**, 2009, “Archeologisch onderzoek in de Louis D’Haeseleerstraat te Aalst. Een test voor het ontwikkelingsmodel van de stad (O.-VI.)”, *Archaeologia Mediaevalis* 32, pp. 120-122.
- De Grootte, K.**, 2010, “The contribution of archaeological sources to the research in the formation of towns. The example of Aalst, a border town in the county of Flanders”, in: De Grootte, K., Tys, D & Pieters, M. (eds.), *Exchanging Medieval Material Culture. Studies on Archaeology and History presented to Frans Verhaeghe, Relicta Monografieën* 4, pp. 249-266.
- De Grootte, K., Moens, J. & Ameels, V.**, 2010, “Verzegeld door de eerste stadswal. Merovingische nederzettingssporen onder de speelplaats van het Sint-Jozefscollege te Aalst (O.-VI.)”, *Archaeologia Mediaevalis* 33, pp. 43-47.
- D’Herdt, D.**, 2001, “De Kapucijnen in Aalst”, in *Samenwerking met Dirk Martenscomité, Aalst*
- De Maeyer, W., Van Cauwenbergh, S., Taelman, E., Klinkenborg, S. & Cherretté, B.**, 2013, “Aalst Werfplein. Onderzoek van een Middeleeuwse woonwijk.”, *SOLVA Archeologie Rapport 23*, onuitgegeven rapport.
- Ghysens, J.**, 1986, *Geschiedenis der straten van Aalst*, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis.
- In’t Ven, I. & De Clercq, W.**, 2005, *Een lijn door het landschap. Archeologie en het vTn-project 1997-1998*, Brussel.
- Pieters, M., Cooremans, B., Ervynck, A. & Van Neer, W.**, 1994, “Van akkerland tot Heilige Geestkapel. Een kijk op de evolutie van de bewoningsgeschiedenis in de Kattestraat te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen)”, *Archeologie in Vlaanderen* 3, pp. 299-329.
- Van Der Vurst, P.**, 2009, “De Kapucijner kloostergemeenschap verlaat Aalst. Overzicht periode 1614 tot 2009”, in: *Mededelingen van de Vereniging Voor Aalsters Kultuurschoon*, 36-4, pp 88-95.
- Van Der Vurst, P.**, 2008, “Graanmarkt – De pupillen of het Rijksadministratiecentrum: Aalsters erfgoed in gevaar?”, in: *Mededelingen van de Vereniging Voor Aalsters Kultuurschoon*, 35-1, pp. 9-21.

Van Hove, S., Bracke, M. & De Groote, K., 2013, “Warm, warmer, heet. De pottenbakkers van Aalst”, in: *Ex Situ* Nr. 3, pp. 21-28.

Van Nuffel, P., 1914, *Historiek der Oude Straten, Markten, pleinen en gebouwen der stad Aalst met sagen & vertellingen*, Aalst.

S.n., 1988, *Rijksadministratiecentrum Pupillen Aalst: renovatiwerken 1969-1988*, Regie der Gebouwen, ministerie van openbare werken.

<https://inventaris.onroerendergoed.be/>

Geraadpleegde krantenartikelen via <http://www.madeinaalst.be/>:

Den Denderbode, 02-09-1917, pp. 1-4.

De Volksstem, 13-03-1923: Uit de geschiedenis van Aelst. Klooster der Zwarte Zusters, Petrus Van Nuffel, Alostum Religiosum

De Werkman, 03-12-1875, pp 3-4.

De Voorpost, 04-11-1988, p 32